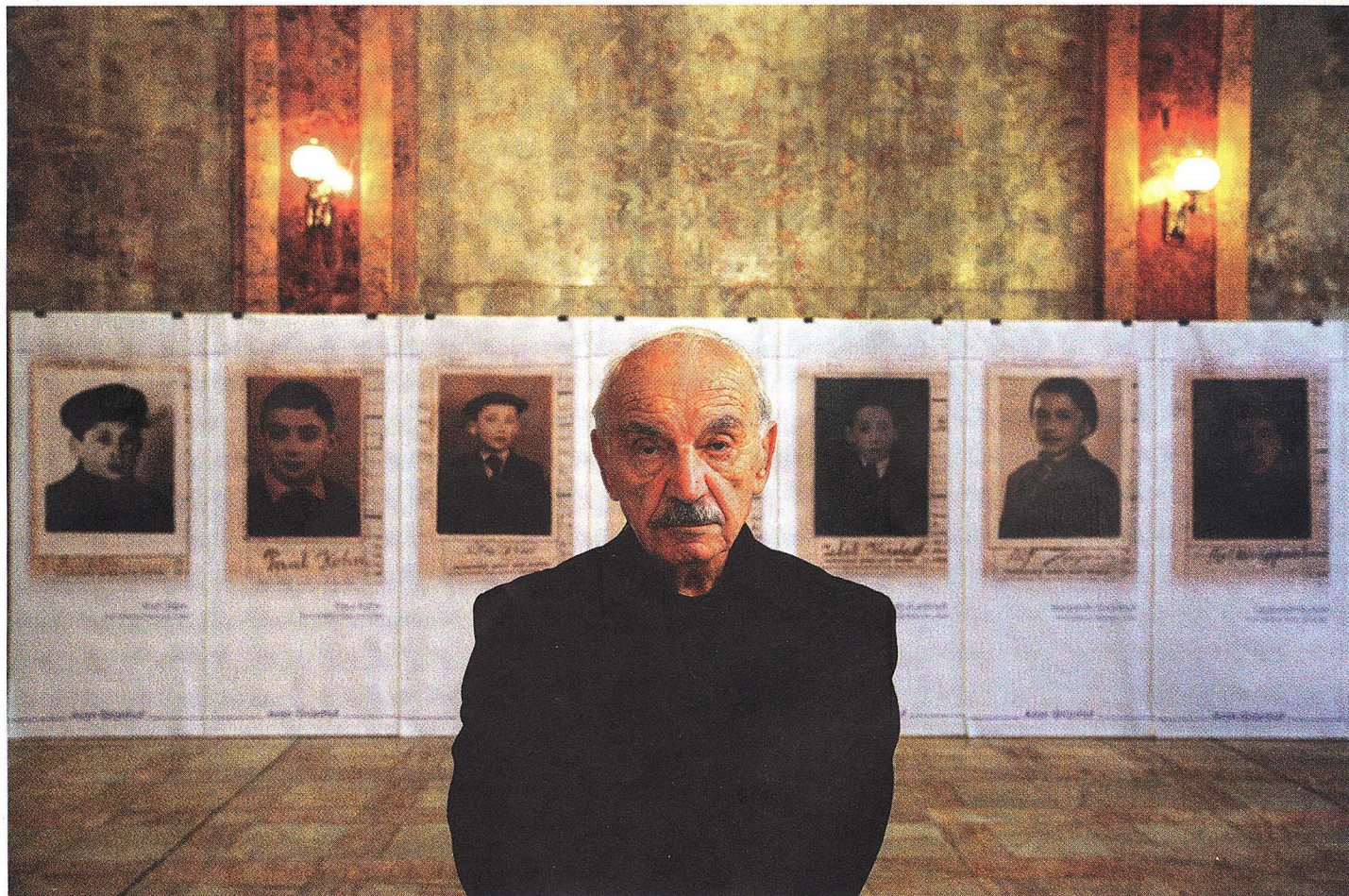


# Grünhutov príbeh

.andrej Bán

Aron Grünhut bol za vojny záchranca židov, bojovník za ľudské práva a bratislavský vlastenec. Pohnuté životné osudy tejto zabudnutej osobnosti objavil novinár Martin Mózer.



Benny Grünhut, syn Arona Grünhuta, na otvorení výstavy o svojom otcovi v Bratislave.

na začiatku sa Mózer venoval téme, ktorá súvisela s dokumentom Mateja Mináča a Patrika Pašša o záchrancovi židovských detí, britskom diplomatovi Nicholasovi Wintonovi. Nešlo mu do hlavy, prečo tvorcovia filmu vynechali istú skupinu detí, ktorá pochádzala z Bratislavy. Ako sa ukázalo, nevedeli o nej. Mózera zaujímali osudy desiatich chlapcov z ortodoxných židovských rodín z bratislavského Starého Mesta. Zo Slovenského národného archívu mal iba zoznam mien chlapcov vo veku od desať do dvanásť rokov, nič viac.

„Začal som teda pátrať po ich osudoch,“ hovorí Mózer a pokračuje: „Na googli som o nich nič neobjavil. Zameral som sa na najstaršieho z tejto skupiny, volal sa Lippman Kolker a bol to Bratislavčan zo Zámockej ulice. V jeruzalemskom pamätníku Yad Vašem som získal informáciu, že jeho rodičia zahynuli počas holokaustu v Osvienčime. V pamätníku boli ochotní a pomohli mi vypátrať, že Kolker žije na severe Izraela. Išiel som teda v roku 2011 za ním a natočil som o ňom film.“

Kolker začal Mózerovi rozprávať súvislosti a odrazu „vyplávalo“ na povrch meno záchrancu Arona Grünhuta. Ako činovník ortodoxnej obce a prominentná osobnosť bratislavského židovstva sa dostal do kontaktu s Wintonovým zástupcom v Prahe a dohodol, že do Anglicka môžu vlakom vycestovať aj židovskí chlapci z Bratislavy. Rodi-

čia ich však nechceli púšťať, naivne si mysleli, že fašizmus Slovensko obíde, a tak Grünhut zohnal na transport iba desať chlapcov – okrem iných aj svojho štvrtého z piatich synov Bennyho. Medzi chlapcami boli aj neskoršie osobnosti, ako napríklad reportér Jeruzalem Post Paul Kohn alebo hlavný ortodoxný rabín v Jeruzaleme Tibor Weiss. Väčšina z týchto chlapcov už dnes nežije.

Mózer pátral ďalej. Na internete objavil meno Benny Gorem-Grünhut. Bola to jedna z postáv dokumentárneho filmu maďarského režiséra Petra Forgácsa *Dunajský exodus*. Unikátny film vznikol vďaka tomu, že kapitán jedného z dvoch parníkov, ktoré viedli na začiatku vojny 1 360 židov zo strednej Európy do vtedajšej Palestíny, bol amatérsky filmár a nатаčal dianie na lodi. Mózer sa spojil s Forgáčsom a ten mu potvrdil, že Benny Gorem je pôvodne Benny Grünhut. Dostal kontakt, takže mu mohol napísať. Stretli sa a urobil o ňom film.

## .exodus

Kľúčovou postavou tohto príbehu je Aron Grünhut. Funkcionár ortodoxnej obce a člen predstavenstva pohrebného spolku Chevra Kadiša a tiež židovskej nemocnice na Šulekovej ulici. Podnikateľ, ktorý vyvážal do Štrasburgu husacie pečienky. Mózer mal pocit, že sa po ňom zľahla zem, nikto zo židovskej obce o ňom nič nevedel. „A

prítom to bol človek, ktorý bol pravou rukou rabína Weissmandla a v rokoch 1939 až 1945 spolupracoval s ilegálnym výborom a s Gizy Fleishmannovou,“ pokračuje Mózer: „Keďže cestoval po Európe, tak pochopil, že je zle. V Rakúsku videl, ako Nemci potupili rabína tak, že musel čistiť dlažbu kefou. A keď Rakúšania vysťahovali časť židov, tak si uvedomil, že celú svoju energiu musí venovať záchrane svojich súkmeňovcov.“

Grünhut najskôr pomohol pri individuálnych akciách – záchrane židov z Rakúska. V júli 1939 zorganizoval už spomínaný tzv. ilegálny transport do Palestíny. Bola to plavba dvoma loďami po Dunaji, zariadil ju na vlastnú pášf. Židovské kruhy aj sionisti boli proti tomu, mysleli si, že iba Mesiaš má povedať, kedy treba odísť. Doslova v predvečer vojny neverili, že sa v strednej Európe niečo stane. Predvídavy Grünhut neváhal a za svoje peniaze objednal z Budapešti dva parníky, ktoré prišli do Bratislavy a naložili 1 360 bezprizorných židov zo Slovenska, z Rakúska aj z Čiech a Moravy.

Plavba mala dramatický priebeh. Rumuni zastavili parníky na základe britských príkazov – Briti nechceli, aby židia prišli do vtedajšej Palestíny. Grünhut intervenoval cez známosti v židovských kruhoch, lode stáli na Dunaji niekoľko týždňov. Dokonca ich chceli vrátiť späť na Slovensko. Po strastiplnej ceste sa dostali sa až do dunajskej delty do Suliny, kde Grünhut vybavil veľkú loď Noemi Julia; parníky by na Čierne more nemohli vyplávať. Vďaka nezlomnej vôli jedného človeka sa napokon po 83 dňoch plavby dostali až do izraelskej Haify.

## • návrat

Po vojne sa Aron Grünhut vrátil do Československa. Jeden z jeho synov Leo bojoval aj v Líbyi v Klapáčkovej židovskej jednotke v Tobruku, kde ho zatkli. Neskôr sa zapojil do bojov v Normandii, kde bol ťažko ranený. Pre komunistov bol západný špión. Keď potom prišiel vo februári komunistický puč a keď „sám od seba“ vyskočil na Hradčanoch z okna minister zahraničia Jan Masaryk, dobrou intuíciou obdarený Aron Grünhut sa rozhodol z Československa odísť do Izraela – tentoraz natrvalo.

Ani v Izraeli Grünhut neprestal so svojimi činnosťami organizovanými aktivitami. Spolufinancoval projekt výstavby novej ješivy a synagógy, ktorá dostala názov Pressburg. Nová ješiva pokračuje v tradícii najstaršej bratislavskej židovskej školy, ktorú preslávil rabín Chatam Sofer. V synagóge dal zhotoviť kópiu svätostánku bývalej ortodoxnej synagógy na Zámočkej ulici v Bratislave. Pressburg Ješiva a synagóga sú jediné stavby svojho druhu v Izraeli a predstavujú unikátne dedičstvo bratislavského židovstva. So židovskou komunitou v Bratislave udržiaval Grünhut živé kontakty aj po svojej emigrácii do Izraela a veľmi citlivo vnímal hrubé zásahy štátnej moci do židovskej kultúry. Angažoval sa tiež za obnovu pamätníka Chatama Sofera.

Na nedávnom slávnostnom otvorení výstavy o Aronovi Grünhutowi v Bratislave v Dvorane ministerstva kultúry sa zúčastnil jediný žijúci syn Arona Grünhuta, 86-ročný Benny, chlapec z Wintonovho vlaku, ktorý žije striedavo v Izraeli a USA. Dnes už je na penzii, predtým pracoval ako architekt. Je autorom spomínanej kópie svätostánku (Hakodesch) bývalej ortodoxnej synagógy.

## • detský expres do Anglicka

Popri dunajskom exode bola najvýznamnejšia akcia záchrana židovských detí transportom do Anglicka. V čase, keď britský diplomat Winton začal organizovať transporty židovských detí z Protektorátu Čechy a Morava do Veľkej Británie, Aron Grünhut nadviazal spojenie s jeho zástupcom v Prahe. Dohodol s ním, že z Bratislavy vycestuje skupina židovských detí, ktorá sa pripojí k pripravovanému transportu. V spolupráci s predstaviteľmi Ústrednej kancelárie autonómnych ortodoxných židovských obcí oslovili rabinov a po konzultácii s nimi vybrali desať chlapcov z ortodoxných rodín. Jedným z detí bol aj jeho syn Benny. Deťom pomohli vybaviť potrebné doklady a postarali sa o to, aby v stanovenom termíne prišli do Prahy, kde sa pripojili k ďalším zo spomínaného Wintonovho vlaku. Židovskí chlapci sa dostali v júni 1939 do Londýna a vojnu prežili v adoptívnych rodinách v Anglicku. „Bolo pre môjho otca veľmi ťažké získať desať detí na transport,“ spomína pre .týždeň Benny Grünhut a pokračuje: „Ludia nechceli svoje deti poslať do Británie. Povedali: k nám Hitler nepríde. Až neskôr pochopili, ako sa kruto mylili. Môjho otca sa pýtali, čo je za rodiča, keď posiela preč vlastné deti. Odvetil im, že je dobrý otec, pretože chce zachrániť svoje deti. A povedal tiež, že jeho syn je prvý na zozname. Mal som vtedy jedenásť rokov a dva týždne.“

Židovské deti zo strednej Európy čakal v Prahe rýchlik, ktorý ich cez Nemecko zaviezol do Holandska, kde sa nalodili. Benny Grünhut si spomína, ako ich cestou kontrolovali nemeckí vojaci v čiernych uniformách. Mnohým deťom vyhádzali veci z kufrov, ale vlak pustili ďalej. Keď prišli do Anglicka, tak všetky deti z Čiech a Moravy išli do rodín – iba desať ortodoxných chlapcov z Bratislavy dali do hostela. Pôvodne britská vláda chcela prijať 40-tisíc židovských detí zo strednej Európy, no vojnové udalosti tieto plány prekazili a prišlo ich „iba“ 10-tisíc. „O dva dni sme už išli do školy. Rýchlo som sa učil nový jazyk. Keď sa začala vojna, tak všetky deti mladšie ako štrnásť rokov museli byť evakuované z veľkých miest na vidiek. Naša skupina detí išla do dvoch rodín do mesta Ily blízko Cambridgeu. V roku 1942 som mal štrnásť rokov a mohol som ísť pracovať. V Londýne bola židovská organizácia. Postarali sa o mňa, mal som dobré bývanie a štúdium,“ dodáva Benny Grünhut, ktorý sa v roku 1946 nakrátko vrátil do Československa, no po nástupe komunistov v roku 1946 odišiel najskôr do Izraela, a potom do Spojených štátov. ●

## • priama reč lucie piussi



Inštalatéri. Ten termín vymyslel Braňo Špaček z Kosy z nosa niekedy začiatkom deväťdesiatych rokov a okamžite sa medzi nami ujal. Označoval muzikantov, takzvaných profíkov, ktorí za peniaze zahrli hocikedy s hocikým a hocičo. Bolo to omnoho výstižnejšie a vtipnejšie, ako keby ste ich nazvali prostitútkami. Inštalatér totiž zoberie svoj slávny vercajk a s výrazom majstra, bez ktorého si neporadíte, vám opraví vaše pokazené potrubie. Išli sme sa ušúľať od smiechu. Tí slávni profíci sa tvárili presne takto. Majstri sveta. A pritom to boli obyčajné kurvy. Nemali názor, ich hudba nemala presvedčenie, mali len rýchle prsty, ochotné poslužiť hocikomu. Pojem Inštalatér je neprekonateľné označenie pre umelca, ktorý koluje slovenskými rybníkmi s gloriolou majstra – fachmana a je mu úplne jedno, kto platí. Ale má aj omnoho širšiu platnosť. Obávam sa, že celonárodnú. Je to akýkoľvek občan-remeselník, ktorý si len „robí svoju prácu“ a nič ostatné ho nezaujima. Z akejkoľvek verejnej anga-

žovanosti má vyrážku. Stará sa len o seba. Sme my národ inštalatérov? V prípade kauzy skupovania médií oligarchmi z Penty sa dočítam, že v redakcii Plus sedem dní zaujímalo redaktorov iba to jediné: či dostanú väčšie platy. Títo inštalatéri ani nechyrujú, v akom inštalatérskom suteréne sa ocitli. Majú svoj vercajk neslávnej kvality pripravený hneď zajtra poslužiť kágebáckemu kádru s výrazom tej najnevinnejšej slečinky. A koľko je takých? Keby sem zajtra prišli ruské vojská, tento národ by ich vítal kvetmi! Nie, nie je pravda, že skupovanie médií kádrami z Penty smrdí normalizáciou. Normalizácia je už dávno dokonaná, je v nás, uvelebená pekne pod kožou ako votrelec. Môžeme sa len pozeráť na ďalšie diely inštalatérského seriálu, v ktorom vybuchujú potrubia a majstri sveta s výrazom hrdinov zachraňujú, čo sa dá. Ale bude to len fraška. Presne ako za socializmu, keď hrdinami vo funkciách boli tí menej zlí. Lebo, ak tam nebudeme my, čo ak tam prídu omnoho horšie svine?! ●